

Luokan ja sukupuolen leikkauspisteistä

Helena Oikarinen-Jabai

Tolonen Tarja (toim.) 2008: Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli. Tampere: Vastapaino 301 s.

Kuten Tarja Tolonen kirjan *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli* johdantoartikkelissa *Yhteiskuntaluokka: menneisyyden dinosauruksen luiden kolinaa* toteaa, sosiologit ovat viime vuosikymmeninä vältelleet luokista puhumista. Tällä vuosikymmenellä luokkakeskustelu on pällannut yhteiskunnalliseen keskusteluun muun muassa ruotsalaisten ja brittiläisten naistutkimuksellisten pohdintojen myötä. Hyvä niin. Suomessa sukupuolen ja luokan rinnakkain tarkastelu on näihin päiviin ollut lähes tabu. Toivottavasti tämä teos herättää tutkimaan ja kirjoittamaan aihepiiristä lisää. Ruotsissa aihetta on käsitelty esimerkiksi Susanna Alakosken ja Karin Nielsenin toimittamassa artikkelikokoelmassa *Tala om klass*. Aiheen eräs avaus lahden tällä puolella on Katariina Järvisen ja Laura Kolben kirja *Luokkaretellä hyvinvointiyhteiskunnassa*. Näissä teoksissa kirjoittajien kokemuksilla luokasta ja luokkamatoista on pääpaino.

Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli pyrkii tarttumaan aiheeseen feministisissä teoreettisissa keskusteluissa viime aikoina paljon esillä ollutta intersektionaalista lähestymistapaa hyödyntäen, tarkastellen erityisesti luokan ja sukupuolen toisiinsa kietoutumista ja niiden leikkauspisteitä.

Tuula Gordonin perin pohjaisesta *Feministinen materialismi* -artikkelista saa tuulahduksen kansainvälisten luokkaan ja sukupuoleen liittyvien feminististen keskustelujen monimuotoisuudesta, kirjavuudesta ja keskinäisestä ristiriitaisuudestakin. Yhteistä useimmille akateemisille feministeille on ajatus, että Naista ja Naisia ei ole mielekäästä määritellä olemuksellisesti toistensa kanssa samankaltaisiksi, paitsi ehkä joskus strategisista syistä, kuten esimerkiksi Gayatri Spivak on ehdottanut. Pierre Bourdieun käsitteet elämäntapaisuus sekä sosiaalinen ja kulttuurinen pääoma näyttävätkin soveltuvan terävöittävän feministisen kritiikin – jota edustaa esimerkiksi Beverley Skeggs – läpikäyneenä apuvälineeksi totutumpaa joustavien luokkapositioiden ja niiden ilmenemisen määrittelymiseen. Kirjan kahdestatoista artikkelista useimmissa ainakin viitataan edellä mainittuihin.

Suomalaisessa historian tutkimuksessa luokan käsite on ollut ”arkipäiväisempi” kuin monilla muilla tieteenaloilla. Ehkä tästä syystä historian kautta tavalla tai toisella suomalaista luokkamenneisyyttä peilaavat artikkelit ovat mielestäni kirjan mehevintä luettavaa.

Niina Lappalaisen *Pilaa vai Peliä? Naisten ja miesten välinen seksuaalihuumori työyhteisössä* kuvaa elävästi Tikkakosken ase- ja metallitehtaan ympärille vuosikymmenien aikana kutoutunutta arkea ja karnevalististakin paikallisperinnettä. Katja Yesilova tarkastelee artikkelissaan *Onnellinen perhe asuu tiilitalossa: Yhteiskuntaluokista keskimääräiseen hyvinvointiin perhetyössä Suomessa* perheen määrittelymiseen tuotettuja ja käytettyjä yhteiskuntaluokkia 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta nykyaikaan saakka. Asiantuntija- ja viranomaisteksteihin pohjautuva kirjoitus on kuin lyhyt salapoliisikertomus pitkälti porvarillisia ja keskiluokkaisia, sittemmin liberaaleja ideaaleja ylläpitäviin perhehuollon labyrintteihin. Rikollinen ei paljastu lopussa, mutta Yesilova toteaa, että nykyisissä, perheen autonomiaa ja yksityisyyttä korostavissa perhekasvatuskeskusteluissa, yhteiskunnallisten interventioiden kohteena olevien mutta perheen sisältäpäin idätettyyn apuun kykenemättömien perheiden tilanne on paradoksaalinen. Tämä johtaa siihen, että ”moniongelma-perhe tulee tulki-

tuksi onnettomuutena sekä itselleen että yhteiskunnalle”. Koska yksinhuoltajaperheet joutuvat taloudellisista syistä muita perheitä useammin turvautumaan yhteiskunnan apuun ja yksinhuoltajista enemmistö on naisia, heidän joutumisensa moniongelmaisten listalle todennäköistyy, vaikka isähahmot eivät vaihtuisikaan usein, mikä on 1979 julkaistun Sosiaalihuollituksen raportin mukaan yksi moniongelmaisperheen rakenteellinen kriteeri. Yesilovan artikkeli on – yllätyksekseni – kirjan ainoa, jonka lähdeviitteistä löytyy Michel Foucault’n teoksia. Foucault’lla kun on ollut osansa myös luokan ja sukupuolen kategorioiden syntyprosessien kuvaamisessa ja purkamisessa.

Saara Tuomaalan puheenvuoro *Työteliäksi miehiksi ja naisiksi – mutta miten? Jatko-opetus 1900-luvun jakautuneessa Suomessa* valaisee kansansivistyksen ja kansalaiskasvatuksen taustalla vallinneita ideoita, joissa sekä luokilla että sukupuolilla oli omat hierarkkisesti annetut paikkansa. Minulle oli uutta, että 1920-luvulla yhtenäiskouluuudatteella oli laaja kannatus. Kouluhallituksen johto uskoi kuitenkin snellmanilaiseen näkemykseen, jonka mukaan niin kansan ja sivistyneistön kuin naisten ja miesten koulutustarpeet olivat erilaisia ja oli mielekäästä ylläpitää luokkajakoista kansa- ja oppikoulujärjestelmää. Kansakoulun käyneille tarjottiin 1950-luvun loppupuolelta lähtien kansalais- ja ammatillista jatkokoulutusta, aluksi iltakursseina, kaksivuotisessa kansalaiskoulussa. Näillä kursseilla tarjottiin maalaisnuorille opastusta isännän ja emännän tehtävien hoitamiseen ja kaupunkilaisnuorille yleisemmin nais- sekä mieskansalaisuuden kenttien hallitsemiseen.

Niin Yesilovan kuin Tuomaalan tekstejä lukiessani jäin pohtimaan, kuinka ihmeessä me kasvattajat 2000-luvun alun Suomessa – kaiken sukupolvien työtä ja paneutumista vaatineen puritaanisen ja luultavasti hyvää tarkoittaneen kansalais- ja perhekasvatuksen linnoituksen harjanteilla – päällistämme hämmästelemässä, mikä meni pieleen. Katri Komulaisen, Hannu Rädyn ja Maija Korhosen kirjoituksesta *Elämä ei ole mitään ilman riskin ottamista? Nuorten kuvittelemat eriarvoiset yrittäjämienät* saattaa löytyä osviittaa. Oikeanlainen nais- ja mieskansalaisuus eivät poikkeakaan kovin paljon nykyisen koulutusjärjestelmän vahvistamista globaalisesti kilpailukykyisistä, tarmokkaista yrittäjäideoista. Ainekirjoituksia niistä – kuten minun sukupolveni aikoinaan raittiuskilpikirjoituksissa Tarmolan Tommeista ja Turmiolan Taunoista – koululaiset jaksavat kirjoittaa, mutta tulevassa työelämässä ei odota kansalaispalkkaa, jonka tuella kehitellä oman näköistä yrittäjyyttä.

Monet valitsevatkin mieluummin ammatin, joka mahdollistaa esimerkiksi työn ja vapaa-ajan selkeän toisistaan erottamisen ja perhe-elämään keskittymisen, kuten Mari Käyhkön artikkelissa *Kädenjälki näkyviin – koulunpenkkiä väistelevät nuoret työläisnaiset* siivoojiksi kouluttautuneet naiset. Heitä haastatellut kirjoittaja muistuttaa, että puhe ”duunariudesta” on mieskeskeistä. Sama pätee ainakin ”sankariyrittäjyyteen”. Vaikka nuoria, syntyperäisesti suomalaisia naisia ei yleensä mielletä työläisinä, kaikki heistä eivät tee keski-luokkaisen minäprojektin näkökulmasta katsottuna ”hyviä valintoja”. Käyhkö päätelee, että ”toisin valitsemiselle ja tekemiselle ei ole yhteiskunnassa tilaa niin kauan kuin ei-norminmukaiset valinnat on lupa nimetä ulkoapäin ’pakkovalinnoiksi’ tai välttämättömyydeksi.” Joidenkin valintojen ja ajautumisten problematisoinnista suhteessa toisiin ”arvostettuihin” valintoihin ei ole pitkä matka toiseuden ja toisten poissulkemiseen.

Etninen tausta ja ”rotu” ovat keskeisiä luokkakäsitteen rinnalla kulkevia positiioita erityisesti jälkikolonialistisissa feministisissä keskusteluissa. Tässä kokoelmassa niitä sivutaan Maija Urposen monikulttuurisia parisuhteita käsitteleviä lehtihaastatteluja analysoivassa artikkelissa *Monikulttuurinen parisuhde ja suomalaisen julkisuuden sukupuolittuneet luokkakuvat* ja Lena Näreen artikkelissa *Ylirajaiset hoivajärjestykset: Puolalaisten naisten kokemuksia koti- ja hoivatyöstä Napolissa*. Sanna Aaltonen mainitsee kirjoituksessaan *Itseluottamusta, varovaisuutta ja vaaraa: Yhteiskuntaluokka ja tyttöjen tulkinnat sukupuolisesta*

häirinnästä, että hänen informanteinaan toimineiden nuorten haastatteluissa ja ainekirjoituksissa etnisyyden tematiikka ”ulkomaalaisten” ja suomalaisten välisinä eroina nousi spontaanisti esille enemmän kuin luokka, jota ei juuri käsitelty. Jos suomalaista naista on vaikea mieltää siivoojana Suomessa, filippiiniläiselle naiselle tai afrikkalaiselle miehelle se voidaan hyväksyä valintana. Tästäkö syystä Italiassa – kuten monessa muussa Euroopan maassa – hoivatöistä on tullut yksi kansainvälisillä markkinoilta ostettava tuote. Tämä vahvistaa naisten välisiä luokkaeroja ja niiden hyväksymistä.

Näreen haastattelemista, Napolissa hoivatöitä tekevistä puolalaisista naisista monet olivat koulutettuja. Erityisesti naisia koskettavan työttömyyden vuoksi he olivat hakeutuneet naapurimaahan, missä ansaittu palkka mahdollisti heille lastensa tai sisaruksiansa kouluttamisen tai vanhempiensa elättämisen. Jotkut säästivät rahaa hankkiakseen oman kodin tai jotakin muuta toivomaansa. Koska ”yötä päivää -työ”, johon kuului perheen lapsista ja vanhuksista huolehtiminen, oli henkisesti ja fyysisesti raskasta, naiset olivat myös kehittäneet joustavia työjärjestelyjä. He esimerkiksi vaihtelivat työjaksoja ystävättäriensä kanssa.

Näre muistuttaa, että uusintava hoito- ja siivoustyö on tärkeää eikä sitä pitäisi järjestää sellaisin ehdoin, joka edesauttaa sukupuoleen, sosiaaliluokkaan, etniseen taustaan, ”rotuun” tai kansalaisuuteen pohjaavien hierarkioiden ja globaalien eriarvoisuuksien vahvistamista. Tämän toivoisin jokaisen poliitikon ja virkanaisen/miehen painavan mieleensä nyt kun Suomeen suunnitellaan vastaanotettavaksi sankat joukot siivoojia, hoitajia ja palvelijoita. Suomalaisten kanssa avioituneista voidaan lehtijutuissa leipoa suomalaiset keskiluokkaiset arvot sisäistäneitä vävyjä ja miniöitä. Silti tai siksi näissäkin suhteissa luokalla ja värillä on väliä, Urponen muistuttaa.

Kirja on hyvä lähde teos omiin kiinnostuksensa kohteisiin liittyviä artikkeleita etsivälle. Kannesta kanteen luettaessa sen teki hieman puuduttavaksi samojen lähdeviitteiden taustoittaminen aina uudelleen ja uudelleen. Onko luokasta tullut niin jännitteinen aihe, ettei siitä tohdita sanoa mitään viittaamatta johonkukaan asiasta aiemmin kirjoittaneeseen ja häntä kritisoineeseen? Lukijaystävällisempää olisi ollut vaikkapa avata jokainen luku teoreettisella tiivistelmällä. Akateemisen maailman säännöistä huolimatta tällaisesta ”nippottavasta” kirjoitustyylistä saa helposti sen vaikutelman, että liikutaan kirjoittajalle etäisissä maailmoissa.

Kirjoittaja on Taiteen tohtori ja toimii vapaana tutkijana.